

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Komunikačních studií a Žurnalistiky

Katedra Žurnalistiky

Bakalářská práce

2021

Aneta Štokrová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Komunikačních studií a Žurnalistiky

Katedra Žurnalistiky

Děda Viliam

Senioři ve světě nových technologií a médií

Praktická bakalářská práce

Autor práce: Aneta Štokrová

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: PhDr. Martin Lokšík

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13.4. 2021

Aneta Štokrová

Bibliografický záznam

ŠTOKROVÁ, Aneta. Autorský snímek Děda Viliam, Senioři ve světě nových technologií a médií. Praha, 2021. Praktická bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Komunikačních studií a Žurnalistiky. Katedra Žurnalistiky. Vedoucí práce PhDr. Martin Lokšík.

Rozsah práce: 47 770 znaků

Anotace

Předkládaná písemná bakalářská práce se zaměřuje na problematiku mediální gramotnosti seniorů. Písemná část doplňuje o informace praktický výstup, kterým je krátký audiovizuální snímek, v němž autorka dokumentuje život svých prarodičů a jejich způsob práce s novými technologiemi. V teoretické rovině se písemná práce věnuje především fenoménu dezinformací, řetězovým emailům a také projektům, které souvisejí se vzděláváním seniorů.

Annotation

This written bachelor's thesis focuses on media literacy of seniors. This written part complements the information related to the practical output, which is a short audiovisual film in which the author documents her grandparents and their way of working with new technologies. At the theoretical level, this written part of the practical thesis deals mainly with the phenomenon of disinformation, chain e-mails and also mentions projects related to the education of seniors.

Klíčová slova

řetězový email, dezinformace, senioři, technologie, mediální gramotnost, autorský snímek, Děda Viliam

Keywords

chain mail, fake news, senior, technology, media literacy, documentary, Grandpa Viliam

Title/název práce

Seniors working with new technologies and media

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucímu práce panu doktoru Martinu Lokšíkovi za pomoc, cenné rady a trpělivost. Dále bych také chtěla poděkovat prarodičům, kteří mi umožnili s kamerou vstoupit do jejich soukromí. V neposlední řadě děkuji Rozhlasové a televizní laboratoři FSV UK za poskytnutí techniky a zázemí.

Obsah

Úvod.....	2
1. Fake news, hoax a internet	3
1.1. Řetězový email – princip jeho šíření a dá se mu bránit?	7
1.2. Projekty, které se věnují vzdělávání seniorů a mediální gramotnosti.....	11
2. Krátký autorský snímek jako forma vyjádření.....	12
Závěr.....	14
Summary	14
Zdroje	16
Seznam příloh	19

Úvod

Mediální prostor je zahlcen informacemi a ne každý umí bezpečně rozeznat, které z nich jsou pravdivé. Nové tisíciletí nám, dětem devadesátek, dalo internet, maily, online noviny, blogy a sociální sítě. Nikdo už nám na ně ale nedal návod k použití. Když už jsme se ve světě fakenews, deepafake, hoaxů a clickbaitů nějak sami zorientovali, zapomněli jsme na to nejdůležitější - přeložit a vysvětlit tyto pojmy našim babičkám a dědečkům, které navíc vídáme mnohdy už jen o svátečních obědech.

Cílem bakalářské práce jako komplexního souboru je na vztahu vnučky (22) a jejího dědečka (80) ilustrovat problematiku doby: generační propast, která ovlivňuje způsob přijímání a šíření informací a konzumaci mediálních obsahů. Dále v její teoretické části přiblížit divákovi pojmy spojené s tématem jako dezinformace, hoax apod., ukázat principy jejich šíření a roli internetu, zejména pak fenomén řetězového emailu. Nabídnout inspiraci k řešení ve formě příkladu projektů, které se touto problematikou zabývají a poukázat na důležitost otevřeného dialogu v rodině. Snímek samotný si pak klade za cíl vybídnout diváka k reflexi jeho vlastní situace a nechat ho zodpovědět si některé otázky, ke kterým by ho měl snímek navést.

V první části teoretické písemné práce se zaměřím na hlavní problematiku, kterou se zabývá i její praktická část, a to konkrétněji na téma fake news a šíření řetězových emailů. Dále nabídnu přehled projektů, které se věnují vzdělávání v této oblasti. V závěru práce blíže představím zvolený formát praktického výstupu: krátký autorský snímek Děda Viliam. Hlavním účelem této písemné práce je doplnit praktickou část o informace, které se vztahují k jejímu obsahu v první části a k její podobě v části druhé.

1. Fake news, hoax a internet

Fake news neboli dezinformace jsou v současnosti často skloňovaným pojmem. Co slovní spojení fake news přesněji znamená? Ve zkratce jde o spojení dvou anglických slov, která by šlo přeložit jako falešné zprávy. Podle Miloše Gregora jde přesněji o moderní, chytlavé sousloví, které označuje úmyslně nepravdivé nebo zavádějící informace, které se objevují v médiích a na sociálních sítích.¹ Výskyt dezinformací je zaznamenán napříč historií, ale do povědomí lidí se toto slovní spojení dostalo zejména v souvislosti s bývalým prezidentem USA Donaldem Trumpem, který tímto útočil na novináře a média v roce 2016. V roce 2017 pak bylo „fake news“ prohlášeno slovem roku výkladového Collinsova slovníku.² Ten ji popisuje jako informaci, která je lživá, i přestože je prezentována jako zpráva, například v médiích.³ Další pojmy odkazující na nepravdivou zprávu jsou dezinformace, misinformace, hoax a fáma. Pojmy dezinformace i fáma mají společný nepravdivý či zavádějící obsah. Fáma je ale na rozdíl od dezinformace šířena bez vědomí, že se jedná o lež.⁴ Příkladem fámy mohou být klasické drby nebo tzv. urban legends čili historky o lidech, kterým se stala nějaká výjimečná příhoda, se kterou může souviset touha se zviditelnit.

U pojmu hoax bychom ve Slovníku žurnalistiky našli slova jako napálení, mystifikace nebo podvod. U hoaxu se jedná spíše o zprávu podobnou pojmu novinářská kachna. Jejím cílem může být okradení důvěřivce, snaha poškodit konkurenci či mystifikovat obyvatelstvo, nebo dokonce může být součástí reklamní kampaně či propagandy.⁵ Misinformace má naproti tomu

¹ GREGOR, Miloš a Petra VEJVODOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018, s. 8.

² HUNT, Julia. 'Fake news' named Collins Dictionary's official Word of the Year for 2017. *Independent* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/fake-news-word-year-2017-collins-dictionary-donald-trump-kellyanne-conway-antifa-corbynmania-gender-fluidity-fidget-spinner-a8032751.html>

³ Definition of fake news. *Collins Dictionary* [online]. HarperCollins Publishers [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news>

⁴ GREGOR, Miloš a Petra VEJVODOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018, s. 8.

⁵ HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, s. 110.

zase významově blíže ke slovu nedorozumění. Ačkoliv misinformation není šířena se záměrem někoho poškodit, může mít ve výsledku podobně negativní dopad jako šíření fake news, hoaxů a dezinformací.

Dezinformace, se kterými jsme se setkali v řetězových emailech, by bylo možné zhruba roztrždit do několika skupin, které je charakterizují jejich formou – text, fotografie, video, zvuk. Dezinformace, jejichž základní formou je text, často působí na první pohled jako novinový článek a lze ho nejčastěji nalézt na různých online serverech, které se tváří jako seriózní médium, jedná se ale o dezinformační servery. Sami sebe takové servery často označují jako alternativní média. Kromě alternativního zpravodajství bychom na jejich stránkách našli i konspirační teorie. Jako příklad uveďme web Aeronet neboli AE News, který se objevil i ve snímku Děda Viliam. Aeronet sám sebe prezentuje doslova jako nezávislý internetový zpravodajský server.

Na rozdíl od seriózních či mainstreamových médií jsou ale textové dezinformační i jiné články specifické tím, že je nesestavuje důvěryhodná redakce (chybí zde rámec etického kodexu a jeho mechanismy) ale jeden, často anonymní zdroj. Na Aeornetu je na konci článku nejčastěji zmiňován jako autor Šéfredaktor VK (Vedoucí Kolotoče). Slovo šéfredaktor odkazuje na autoritu, která dodává autorovi na důležitosti a nepochybuje o ní ani Viliam. Pod článkem najdeme pouze upravenou fotku člověka podobného Jiřímu Paroubkovi a přezdívku Vedoucí kolotoče, jehož nebylo možné v době natáčení snímku identifikovat (jeho identita byla odhalena až investigativními novináři v březnu roku 2020.)⁶

Dalším typem dezinformace, se kterým se setkávají senioři jako je Viliam, je manipulace obrazem. Jednat se může buď o retuš (např. přidání kouře k fotografii), nebo o záměnu kontextu, ve kterém byla fotografie pořízena. Více kouře do fotografie města přidal její autor Adnan Hajj, když pro agenturu Reuters dokumentoval izraelsko-libanonský konflikt.⁷ Fotografie tak mohla v recipientech vyvolat mnohem dramatičtější obraz celé události.

Další specifickou kategorií jsou dezinformace ve formě videa. U některých videí, která dostává do schránky i Viliam, se jedná o emotivní „rozhýbané obrázky“ (tedy emotivně

⁶ CEMPER, Jan. Reportéři ČT a Respekt: Aeronet už není anonymní. Kdo je Vedoucí Kolotoče? *Manipulátoři.cz* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/reporteri-ct-a-respekt-aeronet-uz-neni-anonymni-kdo-je-vedouci-kolotoce/>

⁷ Altered images prompt photographer's firing. *NBC News* [online]. The Associated Press [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.nbcnews.com/id/wbna13165165>

zpracované powerpointové prezentace, jak je vidět i ve snímku Děda Viliam), jiná zase odkazují webovým proklikem na videa, která jsou součástí článků na dezinformačních serverech jako takových. Donedávna byl známou postavou dezinformační scény severočeský senior Petr Černý přezdívaný Petr Richard Ortek. Černý provozoval Youtube kanál ČSTV (Česká nezávislá televize), kde napodoboval formát zpráv vysílaných ze studia. Svůj kanál v roce 2018 dobrovolně opustil. Černý se proslavil zejména díky zprávě o tom, že „Evropská unie chce zakázat písmeno Ř“.⁸ Na této zprávě si můžeme rovnou ilustrovat, jak vznikne dezinformace z nepochopeného vtipu. Zprávu o písmenku Ř totiž původně vydal server Pravdivé zprávy, což je otevřeně satirický projekt kanálu Prima Cool. Tento vtip se dostal nejen do „zpráv“ pana Černého, ale sdílel ho navíc na svém facebookovém profilu i senátor Doubrava, což zprávě bohužel dodalo na věrohodnosti.

Nepochopení vtipu je postavené na podobném základě jako vytržení informace z kontextu. Příkladem šíření vytržené zprávy je video údajného davu uprchlíků na pražském nádraží. Jednalo se o snímek zachycující nádražní nástupiště plné lidí se zprávou, že se jedná o uprchlíky na Masarykově nádraží. Tato dezinformace byla uvedena na pravou míru, když se prokázalo, že jde o cestující na nádraží v Brightonu. Za 13 hodin ji už ale mezitím na Facebooku nasdílelo přes 10 tisíc lidí.⁹

Tím nejhůře rozpoznatelným typem dezinformací ve videu je zatím deepfake. Zdařilé videomontáže, která dokáží vložit do úst slova, jež například politik nikdy nevyslovil, jsou zajisté i jednou z největších hrozeb v budoucnosti.

Co se týká použití zvuku, rozhlasovou relaci připomíná např. Svobodný vysílač CS nebo Slobodný vysílač. Vysílání Slobodného vysílače lze nalézt i jako záznam videa na Youtube. Archiv Svobodného vysílače CS byl vymazán v roce 2019 kvůli projevům nenávisti.¹⁰

⁸ PRCHAL, Lukáš a Jakub ZELENKA. Severočeský duchodce zavřel dezinformační televizi. Lidi sedí u Facebooku a nechtějí nic řešit, říká. *Aktuálně.cz* [online]. 2018 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/natacel-dezinformace-lide-sedi-na-facebooku-a-pisi-komentare/r~fa82faf64e1211e88560ac1f6b220ee8/>

⁹ ZELENKA, Jakub a Jan WIRNITZER. Hoax o uprchlících na Masarykově nádraží přes noc sdílelo 10 tisíc lidí, šířil se i na Slovensku. *Aktuálně.cz* [online]. 2018 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: Hoax o uprchlících na Masarykově nádraží přes noc sdílelo 10 tisíc lidí, šířil se i na Slovensku

¹⁰ PRCHAL, Lukáš a Jakub ZELENKA. YouTube smazal kvůli projevům nenávisti archiv dezinformačního Svobodného vysílače. *Deník N* [online]. 2019 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://denikn.cz/181755/youtube-smazal-kvuli-projevum-nenavisti-archiv-dezinformacniho-svobodneho-vysilace/?ref=tit>

Co všechny výše uvedené dezinformace nejčastěji spojuje? I v dezinformacích, které se vyskytovaly ve Viliamově emailové bublině, šlo nalézt společné jmenovatele: kontroverzní témata, která vyostřují společenské debaty (např. uprchlíci, klimatická změna, LGBTQ+, instituce jako Evropská Unie, NATO apod., národní témata, protiamerické a proruské narativy). To potvrzuje i článek ve speciálním vydání časopisu Respekt s názvem Dezinformace z roku 2017, ve kterém se dočteme, že v popředí českých fake news se objevují obecná témata, zdraví (a konspirace kolem něj), zajímavosti všeho druhu, menšiny, migranti a dění v zahraničí.¹¹ Jako příklad nejšířenějších fake news uvádí Respekt zprávu serveru BezPolitickeKorektnosti: „Cukrovka a rakovina jsou vymyšlené nemoci, říká ruský profesor.“ Informaci, že nejčastějším předmětem zavádějících informací je zdraví a různé rady ohledně potravin, potvrzuje i Jiří Burýšek ze Seznam.cz a projektu Sherlock Senior v rozhovoru pro Český rozhlas z roku 2020.¹²

Proč dezinformační servery a zprávy vznikají? Například novinář Jiří Táborský vidí smysl existence dezinformačních médií v přinášení témat do společnosti, která v ní zatím nebyla, protože byla pro běžná média málo zajímavá, nebo to zkrátka nebyla pravda a novináři takové téma právem odmítli.¹³

V této kapitole jsme se zorientovali v základních pojmech a uvedli konkrétní příklady dezinformací. V následující části se blíže podíváme na to, jak se mezi seniory informace šíří: na fenomén řetězového emailu.

¹¹ Největší fake news v Česku. *Respekt: Speciál Dezinformace*. 2017, 3(1), 14. ISSN 2336-6001.

¹² SLEZÁKOVÁ, Jitka. *Holčička s leukemií. Snědí muži přepadající blondýnky. Poznáte hoax a řetězový e-mail?* [online]. 2020 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://pardubice.rozhlas.cz/holcicka-s-leukemii-snedi-muzi-prepadajici-blondynky-poznate-hoax-a-retezovy-e-8135231>

¹³ TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 137.

1.1. Řetězový email – princip jeho šíření a dá se mu bránit?

Zatímco lidé mladšího věku narazí na dezinformace nejpravděpodobněji na sociálních sítích, specifikem komunikace mezi seniory je přeposílání řetězových emailů. Podle průzkumu, který vznikl spoluprací Nadace O2 a centra pro seniory Elpida v roce 2018, přes 90 % seniorů používajících internet se setkalo s řetězovými emaily. Na jejich šíření se podílí jeden z pěti seniorů. Průzkum také odhalil, že pravdivost informací si ověřuje 60 % seniorů.¹⁴ Princip šíření je podobný v tom, že se zakládá na vytvoření sítě kontaktů. Jak píše na serveru Čeští elfové, tento fenomén je svým dosahem podceňován, přestože řetězové emaily mají srovnatelný zásah jako celostátní tištěný deník střední velikosti.¹⁵ Čeští elfové jsou kolektivem autorů, kteří analyzují a ověřují dezinformace a také řetězové emaily, které jim mimo jiné mohou zaslat i samotní čtenáři. Elfové monitorují dezinformační servery a sociální sítě a vydávají měsíční reporty. Jejich název vznikl jako protiklad tzv. trollům, kteří naopak v prostředí internetu dezinformace šíří.

V lednu 2021 zpracovali Čeští elfové celkem 159 773 článků v češtině. Z reportu vyplývá, že nejčastějším obsahem emailů za leden 2021 bylo téma covidu, pokračující útoky na Českou televizi nebo Evropskou Unii, dále se v emailech objevuje téma migrace.¹⁶

Jak se řetězovému emailu bránit? Na jednu stranu se nabízí jednoduché řešení – emaily zkrátka označit jako spam, který poputuje do koše. (Nejen) pro seniory to ale tak jednoduché není. Za prvé ne všechny emaily obsahují smazání hodné dezinformace, za druhé bývá odesílatelem emailu zpravidla osoba blízká, jelikož tvůrci těchto emailů právě na princip vytváření sítí a přátelských vazeb spoléhají. Novináře Jiřího Táborského, autora knihy *V síti dezinformací*, zajímalo, jestli existuje logická spojitost mezi lidmi, kteří věří např. zprávám o

¹⁴ Tisková zpráva Fake News po česku. *Elpida* [online]. 2018 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.elpida.cz/fake-news-po-cesku>

¹⁵ Řetězové emaily. *Čeští elfové* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://cesti-elfove.cz/retezove-maily/>

¹⁶ Měsíční report leden 2021. *Čeští elfové* [online]. 2021 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://cesti-elfove.cz/mesicni-report-leden-2021/>

chemtrails nebo o tom, že země je placatá. Tábořský pozorováním zjistil, že emaily posílali starší lidé, ale mladší věkové skupiny šířily ty samé nesmysly na sociálních sítích.¹⁷

Výzkum STEM s názvem Šířitelé dezinformací rozděluje seniory (na základě metody hloubkových rozhovorů s anonymními seniory) na několik kategorií, respektive modelových seniorů/šířitelů dezinformací. Základním dělením jsou dva typy: spontánní šířitelé a expertní šířitelé. Spontánní šířitelé jsou senioři, kteří přeposílání berou jako náplň volného času a zejména jako prostředek k udržení kontaktu s vrstevníky. Přeposílají to, co jim pošle někdo jiný, aniž by to nějak zásadně zkoumali. Důležité je, jestli je zpráva dostatečně zábavná, nebo zajímavá pro další příjemce. Tato skupina je podle výzkumu STEM nejpočetnější. Druhým typem jsou tzv. expertní šířitelé. Tato druhá skupina se od spontánních šířitelů odlišuje tím, že si o sobě myslí, že médiím a společenskému dění rozumí. Jejich kritické myšlení je rozvinutější, ale vyhledávají pouze ty zdroje, které souznějí s jejich silně zakotveným politickým názorem. Děda Viliam by se dal charakterizovat jako expertní šířitel. Čtení emailů a článků na počítači naplňovalo markantní část jeho volného času, a ačkoliv měl Viliam v tématech a světovém dění přehled, často se přikláněl zejména k proruským dezinformačním zprávám, jež vnímal jako mimovládní, a tedy nezávislé zdroje. Nedá se ale říci, že by Viliam byl dezinformátorem v tom smyslu, že by zprávy tvořil nebo se jimi snažil někoho záměrně poškodit. V korespondenci se také objevily i odlehčené zprávy, zajímavosti nebo vtipy. „*Na rozdíl od autorů dezinformací se samotní šířitelé domnívají, že svému okolí pomáhají - nedělají to se zlým úmyslem,*“ uvádí psycholog a jeden z autorů výzkumu Nikola Hořejš.¹⁸ „*Šířitele nechceme brát jen jako nebezpečí, ale pokusit se také o jejich pochopení,*“ dodává v rozhovoru pro Aktuálně.¹⁹

¹⁷ TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 180.

¹⁸ HOŘEJŠ, Nikola, Jitka UHROVÁ, Michaela TRTÍKOVÁ VOJTKOVÁ, Matěj JUNGWIRTH a Martin BUCHTÍK. *Šířitelé dezinformací* [online]. 2020 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2020/06/Verejna-zprava-z-vyzkumu-web-STEM.pdf>. Veřejná zpráva z výzkumu.

¹⁹ DRAGON, Radek. *Osamělý senior i záchránce světa. Výzkum STEM zjistil, kdo v Česku šíří dezinformace* [online]. Aktuálně.cz, 2020 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/osamely-senior-i-zachrance-sveta-vyzkum-stem-zjistil-kdo-v-c/r~91d3e732b56b11eab0f60cc47ab5f122/>

Na následujících řádcích zmíníme různé faktory, proč mohou senioři podlehnout (dez)informačním obsahům. Tábořský v knize *V síti dezinformací* rozebírá jev zvaný kognitivní disonance, tedy stav, kdy se cítíme v rozporu se sebou samým, což vede ke snaze nalézt únik nebo řešení situace. Ono řešení se nabízí ve formě právě alternativního zpravodajství.²⁰ Rosling v knize *Faktomluva* upozorňuje na instinkt negativity. Je to sklon všimnout si spíše špatných věcí než těch dobrých, což se týká i vnímání zpravodajských obsahů. Dále také potvrzuje, že starší lidé často idealizují své mládí, protože mozek si spíše vybaví dobré vzpomínky.²¹ Podle Tomczyka epizodická paměť (události, dějiny, obličeje) klesá spolu s přibývajícím věkem, což může být způsobeno obrovským množstvím nového materiálu ke zpracování. Tomczyk uvádí, že tzv. krystalická inteligence, která je spojená se schopností osvojování si nových vědomostí a jejich pozdějšího využívání v určitých souvislostech, roste do 70. roku života a po překročení této hranice zaznamenává pokles.²² Ariely zase fungování mozku přirovnává k optickým klamům, kdy víme, že se jedná o trik, ale přesto mu podlehneme. To se může stát i u dezinformačních článků, které působí jako seriózní zpravodajství. „*Naše rozhodování není založeno na momentální skutečnosti, ale na naší interpretaci této skutečnosti. Příroda nás omezila co do smyslů, kterými můžeme informace přijímat, a dala nám také jen omezenou schopnost hodnotit všechna pro a proti,*“²³ vystihuje Ariely. Dalšími faktory, které nahrávají tomu věřit dezinformacím, jsou různá kognitivní zkreslení a mentální zkratky.²⁴ Dále například Tábořský uvádí efekt kognitivního rámce, tedy skutečnost, že záleží na rámci, v jakém je zpráva prezentována. Dezinformační zprávy jsou většinou obklopeny silnými slovy

²⁰ TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 93.

²¹

ROSLING, Hans, Ola ROSLING a Anna ROSLING RÖNNLUND. *Faktomluva: deset důvodů, proč se mýlíme v pohledu na svět - a proč jsou věci lepší, než vypadají*. Přeložil Eva NEVRLÁ. V Brně: Jan Melvil Publishing, 2018, s. 75.

²² TOMCZYK, Łukasz. *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií*. Přeložil Joanna SZANIAWSKA. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 2015, s. 24.

²³ ARIELY, Dan. *Jak drahé je zdarma: proč chytrí lidé přijímají špatná rozhodnutí : iracionální faktory v ekonomice i v životě*. Praha: Práh, 2009, s. 114.

²⁴ BURÝŠEK, Jiří. *Kognitivní zkreslení. Proč věříme konspiračním teoriím* [online]. 2020 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kognitivni-zkresleni-proc-verime-konspiracnim-teoriim-89431>

jako „víme první,“ „šok!“ nebo „co vám média tají“ apod., což má emoční dopad na čtenáře a případného šířitele. Žurnalista Jan Müller poukazuje v knize *Průvodce budoucností na boj o pozornost a fakt, že Google nebo Facebook zajímá především výnos, který jim vytváříme naklikáním článků, k čemuž stačí poutavý titulek.*²⁵ Dalším úskalím jsou tzv. konfirmační zkreslení, jinak řečeno tendence soustředit se na informace, které nám potvrzují naše již vytvořené názory.

Jaká další nebezpečí číhají na seniory, kteří používají email a internet? Podoba hrozby pro seniory, jakou donedávna představovaly například podomní prodej nebo předváděcí akce, jak je známe z dokumentu Šmejdi Silvie Dymákové, se přetavila i do internetového světa. Například tzv. phishing, jež se překládá také jako rhybaření, představuje podvodnou techniku, kdy prostřednictvím emailu, žádá třetí strana (často instituce jako banka apod.) o citlivé údaje (heslo, jméno). Dotyčný důvěřivec pak vyplní nastrčený podvodný formulář. Jiným novodobým způsobem, jak získat citlivé údaje, je voice phishing neboli vishing, který k tomuto využívá telefonátu.

Jak pomoci seniorům s orientací v záplavě dezinformací? V případě Viliama šlo o dialogy s vnučkou, tedy blízkou osobou, která mu ukázala i jiný pohled na věc. Vodítkem pro Viliama pak bylo vytištění seznamu dezinformačních serverů, u kterých je dobré mít se na pozoru. Klíčovou roli v odolnosti vůči dezinformacím hraje vzdělávání. Vzhledem k tomu, co uvedl i Tomczyk o krystalické inteligenci, která se rozvíjí až do 70 let věku, by bylo ideální seniory vzdělávat v této oblasti ještě před jejím dosažením. Na druhou stranu nikdy není pozdě. V následující části proto uvedu projekty, které se vzdělávání (nejen) seniorů v oblasti mediální výchovy věnují.

²⁵ MÜLLER, Jan. *Průvodce budoucností: jak si užít globální krizi, přežít pubertu umělé inteligence, počítat s vypnutým bankomatem, přeplout oceán socnetu, nebát se disrupce v rodině a oslavit návrat magie*. Praha: Mladá fronta, 2018, s. 66.

1.2. Projekty, které se věnují vzdělávání seniorů a mediální gramotnosti

Dezinformace tu s námi byly odpradávná a budou tu s námi i v budoucnu, přesto se ale proti nim lze do jisté míry bránit: vybavit se vědomostmi a posílit svou tzv. mediální gramotnost. Jedním z efektivních řešení, jak se lépe orientovat ve světě přeplněném informacemi, je účast na vzdělávací akci, která se zaměřuje na mediální prostředí. Na práci se starším publikem se zaměřuje například projekt Sherlock Senior. Jedná se o vzdělávací program o médiích pod záštitou Seznam zpráv. Seniorsy například zve přímo do redakce, kde si účastníci vyzkouší práci novináře, nabízí ale i online setkání.²⁶ Kurzy vede Mgr. Michal Kaderka, který je zároveň vyučujícím mediální výchovy na pražském Gymnáziu Na Zatlance a na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Na projekt navázal měsíční newsletter Zpravodaj Sherlock Senior, který se také věnuje rozkrývání dezinformací, jež se často objevují v řetězových emailech.²⁷ Významnou institucí, která se věnuje seniorům a jejich potřebám je organizace Elpida. Elpida realizuje dlouhodobé projekty na podporu aktivního života seniorů. Kromě vzdělávacího a kulturního centra v Praze je seniorům k dispozici i účast na projektech jako je například mezigenerační Old's Cool Festival. Elpida ve spolupráci s organizací Transitions pořádala přednášky, na kterých představovala, jak funguje svět médií.²⁸ Mezi další organizace, které pořádají přednášky na téma mediální obezřetnosti a podporují kritické myšlení patří nezisková organizace Lepší senior a kurz Mediální obezřetnost nebo spolek Sen Sen (Senzační Senioři) pořádající besedy Médiím na kloub.²⁹ Všeobecnou vzdělanost seniorů rozvíjí i Univerzity třetího věku.

²⁶ KADERKA, Michal a Barbora SEDLÁČKOVÁ. Sherlock Senior: Vzdělávací program o médiích pro seniory. *Seznam zprávy* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/sherlocksenior-76631>

²⁷ KADERKA, Michal a Tým SHERLOCK. Sherlock Senior. *Seznam zprávy* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/sekce/sherlock-senior>

²⁸ HANOSEK, Pavel. *Organizace Transitions a Elpida pomáhají seniorům pochopit svět médií. Učí je ověřovat informace nebo jak nepodlehout manipulacím* [online]. 2019 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <http://www.munimedia.cz/prispevek/organizace-transitions-a-elpida-pomahaji-seniorum-pochopit-svet-medii-uci-je-overovat-informace-nebo-jak-nepodlehout-manipulacim-15971/>

²⁹ Médiím na kloub. *Sen Sen* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.sensen.cz/mediim-na-kloub>

Záslužnou činnost v odvětví vzdělávání nejen seniorů odvádí i Člověk v tísni či program Jeden svět na školách. Kromě toho, že se věnují vzdělávání mediální gramotnosti všeobecně a cílí na mladé publikum, vytvořili fungující platformu, která je od roku 2016 známá jako Platforma pro mediální vzdělávání. Jde o neformální společenství organizací a subjektů, kteří se aktivně podílejí na mediální edukaci a informovanosti občanů bez rozdílu věku. Mezi tyto subjekty a organizace se řadí například i projekt E-bezpečí, Hoax.cz, Manipulátoři.cz nebo Demagog.cz. Například Hoax.cz je databáze, která od roku 2000 sbírá nejšířenější hoaxy. V jejich internetové záložce *řetězové emaily* jsme například našli i hoax o uvařeném vajíčku mezi dvěma telefony, který se objevuje také ve snímku Děda Viliam. Podobně se monitoringem zabývá i fact-checkingový publicistický web Manipulátoři.cz, který se snaží rozkrývat projekty, které v Čechách a na Slovensku šíří dezinformace. Demagog.cz se zaměřuje na fact-checking politických diskuzí, tedy ověřování výroků politiků. Bez faulu je analytický server, který se zabývá výhradně argumentačními fauly. Na jejich webu bezfaulu.net je volně dostupná encyklopedie argumentačních faulů a kvalitně zpracovaný přehled kognitivních zkreslení. V teoretické části již zmiňovaní Čeští elfové provádí také monitoring dezinformačních serverů a vydávají měsíční přehled. Ve snímku Děda Viliam jsme zahlédli web Konšpirátoři.sk, který nabízí velmi užitečnou pomůcku při komunikaci se seniory, a tou je seznam internetových stránek se sporným obsahem. Na závěr uvedu jeden originální nápad, jak se skupina mladých lidí rozhodla kultivovat emailové schránky, a tím je projekt s názvem Holubí pošta – dobré zprávy letí! Jedná se o newsletter, který obsahuje vtipné, zajímavé a nepolitické emaily, které rozesílá svým přihlášeným odběratelům.

2. Krátký autorský snímek jako forma vyjádření

Pro pojmenování svého audiovizuálního počínu jsem zvolila slova krátký autorský snímek z několika důvodů. *Krátký* proto, že se svou stopáží pohybuje výrazně pod hranicí 30 minut, což vylučuje to, že by se jednalo o středometrážní či celovečerní počín. *Autorský* proto, že se ve filmu osobně angažuji, vstupuji v něm do soukromí vlastních prarodičů a při výrobě jsem pracovala bez klasického filmového štábu. Stála jsem tak na začátku vzniku snímku od jeho námětu, během výroby jsem zastupovala hned několik funkcí v jedné osobě: režisérka, kameramanka, zvukařka a posléze jsme se na filmu podílela i jako střihačka. Zvolený postup na mě jako na autorku kladl výraznější nároky, a to jak na zvládnutí vyprávění obsahu, tak i na

jeho technické provedení. V tomto případě je však obsahová složka významější pro své sdělení, a proto mu „dokonalost“ technického zpracování ustupuje. Záchvěvy nebo místy neostrý obraz naopak přidávají snímku na jeho autentičnosti, jelikož je blízký jakési formě domácího videa. Natáčení snímku se odehrálo v několika dnech, kdy jsem jela na obvyklou návštěvu za svými prarodiči do Košic. Ačkoliv jsem Češka, komunikačním prostředkem se automaticky stala slovenština. Komunikační styl se podřídil hlavním aktérům a kopíroval tak mé předchozí obvyklé setkání vnučky s prarodiči. Absence filmového štábu mi při výrobě pomohla lehčeji i s kamerou proniknout do běžného života hlavních aktérů, jelikož přirozený ostych před kamerou prarodiče brzy opustil. Následný komentář (voice over) snímku mi pomohl lépe provázat jeho části a nabídl mi jistý tvůrčí odstup od samotné návštěvy.

Cílem snímku bylo provést sondu a lépe pochopit práci seniorů s médii a novými technologiemi. Nápad na vznik filmu vzešel z mé osobní zkušenosti, když mi děda Viliam přeposílal pravidelně řetězové emaily. Nespokojila jsem se pouze s nalezením a analýzou takového přeposlaného emailu ve své schránce, ale chtěla vidět a zaznamenat, co předchází odeslání takového emailu. Kladla jsem si otázku, jak s mediálním či jiným online obsahem prarodiče zacházejí a jakou roli v jejich životě média a technologické vymoženosti zastávají. Vzhledem k tomu, že jsem sama byla blízkou osobou prarodičů, která je již dříve pravidelně edukovala v oblasti používání nových médií (babiččin chytrý telefon, děda pracující s emailem na stolním počítači), mohla jsem s prarodiči snadno vést otevřený dialog právě na toto téma. Možnost vyjádřit se skrze audiovizuální prostředek pro mě představuje významnou příležitost a způsob, jak zachytit hlavní aktéry v autentických situacích a sdílet s diváky svůj příběh.

Závěr

Praktická bakalářská práce si jako celek kladla za cíl přiblížit divákům a čtenářům téma, které se týká výhradně seniorů a jejich práci s technologiemi a novými médii.

Teoretická část bakalářské práce se zaměřuje na stěžejní téma řetězových emailů, které se objevuje i ve snímku Děda Viliam. S fenoménem dezinformačních serverů a emailů jsem se jako autorka snímku setkala během výroby praktické části: natáčení krátkého autorského snímku Děda Viliam. V první části psané bakalářské práce byl proto podrobněji rozebrán termín fake news či hoax a následovalo rozdělení jejich typů do několika skupin podle jejich formy (text, obraz, video, zvuk). Poté, co jsem vysvětlila základní pojmy této problematiky a uvedla příklady dezinformací, rozebrala jsem blíže fenomén řetězového emailu a princip jeho šíření. Následně jsem popsala skutečnosti, které mají na šíření řetězového emailu mezi seniory vliv jako například různé mentální zkratky nebo kognitivní zkreslení, efekt kognitivního rámce či kognitivní disonanci. V následující části bylo žádoucí se místo generačním odlišnostem v používání technologií věnovat přímo projektům, které vzdělávají (nejen) seniory a zlepšují jejich mediální gramotnost. Je to totiž právě vzdělávání, ve kterém vidím potenciál a odpověď na otázku *jak předcházet šíření dezinformací a řetězových emailů* a šanci pro další generace, jak se lépe orientovat ve světě přeplněném informacemi.

Na závěr jsem se zamyslela nad praktickým výstupem a popsala okolnosti vzniku krátkého autorského snímku Děda Viliam. Celkově je tato písemná práce předkládána jako doplnění audiovizuálního vyjádření, které pokládám za její hlavní část.

Summary

This practical bachelor's thesis as a whole aimed to bring viewers and readers closer to a topic that concerns seniors and the way they work with technologies and new media.

The theoretical part of the bachelor's thesis focuses on the main topic: chain emails, which also appears in the film Grandpa Viliam. As the author of the film, I encountered the phenomenon of fake news servers and chain emails during the production of the practical part: the shooting of a short author's film Grandpa Viliam. The term *fake news* or *hoax* was analyzed in more detail in the first part of the written bachelor's thesis, followed by the division of their types into several groups according to their form (text, image, video, sound). After explaining the basic concepts of this issue and giving examples of fake news, I took a closer look at the phenomenon of chain email and the principle of its dissemination. Subsequently, I described the facts that affect the spread of chain email among seniors, such as various mental or cognitive

bias, the effect of cognitive framing or cognitive dissonance. In the following part it was desirable to focus directly on projects that educate (not only) seniors and improve their media literacy instead of focus on generational differences in the use of technology. It is definitely education where I see the potential to actually change things. Education is the answer to the question of *how to prevent the spread of fake news and chain emails*. Education is a key tool for our future generations. It is a way to better understand and survive in a jungle of informations.

In the end, I briefly wrote about the practical output and described the circumstances of the creation of the short film Grandpa Viliam. Overall, this written bachelor's thesis is presented as a supplement to the audiovisual output, which I consider to be a main part.

Zdroje

Literatura

ARIELY, Dan. *Jak drahé je zdarma: proč chytrí lidé přijímají špatná rozhodnutí : iracionální faktory v ekonomice i v životě*. Praha: Práh, 2009. ISBN 978-80-7252-239-2.

GREGOR, Miloš a Petra VEJVODOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.

HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5.

TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-2014-7.

TOMCZYK, Łukasz. *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií*. Přeložil Joanna SZANIAWSKA. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 2015. ISBN 978-80-904531-9-7.

Časopisy

Největší fake news v Česku. *Respekt: Speciál Dezinformace*. 2017, 3(1), 14. ISSN 2336-6001.

Elektronické zdroje

Altered images prompt photographer's firing. *NBC News* [online]. The Associated Press [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.nbcnews.com/id/wbna13165165>

BURÝŠEK, Jiří. *Kognitivní zkreslení. Proč věříme konspiračním teoriím* [online]. 2020 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kognitivni-zkresleni-proc-verime-konspiracnim-teoriiim-89431>

CEMPER, Jan. Reportéři ČT a Respekt: Aeronet už není anonymní. Kdo je Vedoucí Kolotoče? *Manipulátoři.cz* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/reporteri-ct-a-respekt-aeronet-uz-neni-anonymni-kdo-je-vedouci-kolotoce/>

Definition of fake news. *Collins Dictionary* [online]. HarperCollins Publishers [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news>

DRAGOUN, Radek. *Osamělý senior i zachránce světa. Výzkum STEM zjistil, kdo v Česku šíří dezinformace* [online]. Aktuálně.cz, 2020 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/osamely-senior-i-zachrance-sveta-vyzkum-stem-zjistil-kdo-v-c/r~91d3e732b56b11eab0f60cc47ab5f122/>

HANOSEK, Pavel. *Organizace Transitions a Elpida pomáhají seniorům pochopit svět médií. Učí je ověřovat informace nebo jak nepodlehnout manipulacím* [online]. 2019 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <http://www.munimedia.cz/prispevek/organizace-transitions-a-elpida>

pomahaji-seniorum-pochopit-svet-medii-uci-je-overovat-informace-nebo-jak-nepodlehnut-manipulacim-15971/

HUNT, Julia. 'Fake news' named Collins Dictionary's official Word of the Year for 2017. *Independent* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/fake-news-word-year-2017-collins-dictionary-donald-trump-kellyanne-conway-antifa-corbynmania-gender-fluidity-fidget-spinner-a8032751.html>

HOŘEJŠ, Nikola, Jitka UHROVÁ, Michaela TRTÍKOVÁ VOJTKOVÁ, Matěj JUNGWIRTH a Martin BUCHTÍK. *Šířitelé dezinformací* [online]. 2020 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2020/06/Verejna-zprava-z-vyzkumu-web-STEM.pdf>. Veřejná zpráva z výzkumu.

KADERKA, Michal a Barbora SEDLÁČKOVÁ. Sherlock Senior: Vzdělávací program o médiích pro seniory. *Seznam zprávy* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/sherlocksenior-76631>

KADERKA, Michal a Tým SHERLOCK. Sherlock Senior. *Seznam zprávy* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/sekce/sherlock-senior>

Médiím na kloub. *Sen Sen* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.sensen.cz/mediim-na-kloub>

Měsíční report leden 2021. *Čeští elfové* [online]. 2021 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://cesti-elfove.cz/mesicni-report-leden-2021/>

PRCHAL, Lukáš a Jakub ZELENKA. Severočeský důchodce zavřel dezinformační televizi. Lidi sedí u Facebooku a nechtějí nic řešit, říká. *Aktuálně.cz* [online]. 2018 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/natacel-dezinformace-lide-sedi-na-facebooku-a-pisi-komentare/r~fa82faf64e1211e88560ac1f6b220ee8/>

PRCHAL, Lukáš a Jakub ZELENKA. YouTube smazal kvůli projevům nenávisti archiv dezinformačního Svobodného vysílače. *Deník N* [online]. 2019 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://denikn.cz/181755/youtube-smazal-kvuli-projevum-nenavisti-archiv-dezinformacniho-svobodneho-vysilace/?ref=tit>

ROSLING, Hans, Ola ROSLING a Anna ROSLING RÖNNLUND. *Faktomluva: deset důvodů, proč se mýlíme v pohledu na svět - a proč jsou věci lepší, než vypadají*. Přeložil Eva NEVRLÁ. V Brně: Jan Melvil Publishing, 2018. Pod povrchem. ISBN 978-80-7555-056-9.

Řetězové emaily. *Čeští elfové* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://cesti-elfove.cz/retezove-maily/>

SLEZÁKOVÁ, Jitka. *Holčička s leukemií. Snědí muži přepadající blondýnky. Poznáte hoax a řetězový e-mail?* [online]. 2020 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://pardubice.rozhlas.cz/holcicka-s-leukemii-snedi-muzi-prepadajici-blondynky-poznate-hoax-a-retezovy-e-8135231>

Tisková zpráva Fake News po česku. *Elpida* [online]. 2018 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.elpida.cz/fake-news-po-cesku>

ZELENKA, Jakub a Jan WIRNITZER. Hoax o uprchlících na Masarykově nádraží přes noc sdílelo 10 tisíc lidí, šířil se i na Slovensku. *Aktuálně.cz* [online]. 2018 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: Hoax o uprchlících na Masarykově nádraží přes noc sdílelo 10 tisíc lidí, šířil se i na Slovensku

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce													
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:													
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Aneta Štokrová	Razítko podatelny: <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td colspan="3" style="text-align: center;"> Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd </td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center; font-size: 1.2em;">28-05-2019</td> <td style="text-align: right;">-1-</td> </tr> <tr> <td>Čj. 176</td> <td></td> <td style="text-align: right;">Příloha:</td> </tr> <tr> <td>Přidělena:</td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd			Došlo dne:	28-05-2019	-1-	Čj. 176		Příloha:	Přidělena:		
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd													
Došlo dne:		28-05-2019	-1-										
Čj. 176			Příloha:										
Přidělena:													
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2017													
E-mail diplomantky/diplomanta: a.stokrova@email.cz													
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika, Bc., prezenční													
Předpokládaný název práce v češtině: Seniori ve světě nových technologií a médií													
Předpokládaný název práce v angličtině: Seniors working with new technologies and media													
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2019/2020													
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Mediální prostor je zahlcen informacemi a ne každý umí bezpečně rozeznat, které z nich jsou pravdivé. Nové tisíciletí nám, dětem devadesátek, dalo internet, maily, online noviny, blogy a sociální sítě. Nikdo už nám na ně ale nedal návod k použití. Když už jsme se ve světě fakenews, deepafake, hoaxů a clickbaitů nějak sami zorientovali, zapomněli jsme na to nejdůležitější - přeložit a vysvětlit tyto pojmy našim babičkám a dědečkům, které navíc vidáme mnohdy už jen o svátečních obědech. Dokážou technologie a řetězové maily spojit generaci Z a tu, která zažila socialismus, nebo je spíše rozdělují v jejich vlastních názorech? Podaří se mi i na toto téma najít společnou řeč s vlastním dědečkem? Cílem praktické bakalářské práce je na vztahu vnučky (22) a jejího dědečka (80) ilustrovat problematiku doby - generační propast, která ovlivňuje způsob přijímání a šíření informací a konzumaci mediálních obsahů. Dále přiblížit divákovi pojmy spojené s tématem jako dezinformace, hoax apod., ukázat principy jejich šíření a roli internetu. Nabídnout inspiraci k řešení ve formě příkladu projektů, které se touto problematikou zabývají a poukázat na důležitost otevřeného dialogu v rodině. Vybídnout diváka k reflexi jeho vlastní situace a nechat ho zodpovědět si některé otázky, ke kterým by ho měl snímek navést.													
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): V psané části se budu nejprve teoreticky zabývat očekávaným ústředním tématem snímku. Tím je práce seniorů s novými médii a technologiemi, se kterou dále souvisí problematika šíření řetězových emailů, mediální gramotnost a uvedu je do kontrastu s generačním rozdíly mezi ohroženými skupinami – seniory a mileniály. V další části se budu teoreticky věnovat zvolenému postupu zpracování a metodologii, kterou je v tomto případě dokumentární snímek. V praktické části autorským způsobem zpracuji ústřední téma a přiblížím je na konkrétním příběhu.													
Předpokládaná struktura práce: Úvod 1. Fakenews, hoax a internet – vymezení pojmů, úvod do problematiky													

1.1. Fenomén řetězového emailu – princip jeho šíření, jak (a pokud vůbec) se dá jeho šíření bránit   1.2. Generační rozdíly v používání nových technologií – jak se liší práce s médii, novými médii, internetem a přijímání informací u generace seniorů a mileniálů   2. Dokument jako forma vyjádření   2.1. Autorský dokument – co je to autorský dokument a jaké je jeho využití   2.2. Formát krátkého snímku – role a využitelnost krátkého formátu v dnešní době   Závěr
Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy):
Postup (technika) při zpracování materiálu: Teoretická část – čerpání z literatury a poznatků z praktické části   Praktická část – natočení krátkého dokumentárního snímku
Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):   FOSTER, Thomas C. <i>Jak číst film</i>. Brno: Host, 2016. ISBN 978-80-7577-183   Foster vysvětluje na příkladech, jak analyzovat filmová díla. Tyto znalosti se dají využít pro psaní scénáře, naplnění režisérské představy a práce se střihem.   GAUTHIER, Guy. <i>Dokumentární film, jiná kinematografie</i>. Praha: Akademie múzických umění, Filmová a televizní fakulta, 2004. ISBN 80-7331-023-6   Francouzský historik se v knize dokumentárnímu filmu věnuje v jeho teoretické i praktické rovině a to v kontextu vývoje dějin.   NICOLS, Bill. <i>Úvod do dokumentárního filmu</i>. Praha, Akademie múzických umění, Filmová a televizní fakulta, 2010. ISBN 978-80-7331-181-0   Nicols definuje základní pojmy a dělí dokumentární tvorbu do kategorií a to formou odpovědí na několik základních otázek, které se týkají dokumentárního filmu. Odpovědi na otázky doplňuje příklady.   BORDWELL, David, Thompsonová, Kristin. <i>Umění filmu, Úvod do studia formy a stylu</i>. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze, 2011. ISBN 978-80-7331-217-6   Kniha teoreticky rozebírá všechny složky audiovizuálního díla a zabývá se jednotlivými fázemi průběhu jeho vzniku od přípravných prací až po postprodukci. Teorii následně aplikuje na konkrétní příklady filmů z různých období.   BORDWELL, David, Thompsonová, Kristin. <i>Dějiny filmu</i>. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze a Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7331-207-7   Kniha nabízí obsáhlý přehled o dějinách světové kinematografie. Věnuje se kinematografii od jejich ranný počátků až do doby digitální konvergence.   NUTIL, Petr. <i>Média, lži a příliš rychlý mozek</i>. Praha: Grada, 2018.   Kniha vychází z poznatků dalších sociologických apod. studií, o které se opírá při popisu problematiky, která je příznačná pro dnešní dobu, ve které média bojují s dezinformacemi a soupeří o pozornost recipientů. ISBN: 978-80-271-0716-2
Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za

Seznam příloh

Příloha č. 1: Děda_Viliam_Aneta_Štokrová.mp4 (video)

Příloha č. 2: Scénář k filmu

Název: Děda Vili@m

Autor: Aneta Štokrová

Stopáž: 12 minut 43 vteřin

Aktéři:

Viliam Takáč – Děda Viliam (D)

Anna Takáčová – Babička (B)

Aneta Štokrová – Vnučka (V)

00:00-00:21	D Otevírací sekvence záběrů z vlaku Ruce (D) píšící na klávesnici Titulky: Univerzita Karlova v Praze uvádí autorský snímek Anety Štokrové Děda Vili@m	S: Zvuky vlaku AS: Zvuky ťukání do klávesnice AS (V): Na Slovensko jsem vyrazila za babi a dědou.
00:21-00:48	C Nádraží Košice C Prostřihy na sídlišťě, které určují místo dění PC, D Interiér bytu, (D) hraje na klarinet, seznamujeme se s hlavní postavou (B) Stará se o květiny	S: zvuk nádražní znělky (Na košickej turni) S: zvuk nádražní znělky zahrané na klarinet AS (V): Těším se na to, co babička dobrého uvaří, jaký historky děda povypráví. No a vždycky když se vidíme, tak jim taky pomůžu s počítačem nebo mobilem.
00:48-01:33	D Dědovy ruce na klávesnici D Záběry na monitor. Prostřih, jak děda proklikává odkaz z řetězového emailu od kamaráda. Přehrává si video na webu.	AS: (V) S dědou jsem jinak v kontaktu díky emailu. Posílá mi různý zajímavosti, tipy a články, ale občas se mezi těmi řetězovými emaily objeví i nějaké dezinformace. S: Ruchy z místnosti
01:33-02:00	PD Děda sedí u PC Záznam obrazovky, kde se velmi rychle roluje smluvními podmínkami. Navozuje to pocit dezorientace.	S: (V) Zmeny v zmluvných podmienkach služby Youtube. Naše zmluvné podmienky budú aktualizované, prečítajte si prosím nové zmluvné podmienky a kliknutím ich prijmite. A teraz sa ma pýta či prijať alebo či prezrieť. Ja keď som sa pozrel na to, že prezrieť, tak mi tam píše také podrobnosti, ktorým vôbec nerozumiem.
02:00-03:15	D Dědovy ruce, vyťukává prsty na klávesnici PD Sedí u počítače a projíždí dezinformační server Informačná vojna a Svobodný vysílač. Vnučka mu ukazuje stránku Konšpiratori.sk D (záznam obrazovky), kde je ke stažení seznam dezinformačních serverů. Společně seznam tisknou. D Záběry na monitor a tiskárnu D na vytištěný seznam serverů	AS: dialog (V) a (D) AS: (V) Užitečnou nápovědou, jak se vyznat v záplavě dezinformačních kanálů, je například projekt Konšpiratori.sk. Na jeho webu je dostupný seznam stránek se sporným obsahem. S: dialog (D) a (V) S: zvuky tiskárny
03:15-03:30	D na ruce, děda luští sudoku	AS: (V) Svět jedniček a nul je pro dědu složitý. Po několika „soukromých lekcích“ mediální a IT gramotnosti se společně pouštíme do dalšího souboje, ve kterém mě naopak on trénoval od mala.

03:30-04:13	PD a D na šachovnici a dortík. Hra je snímána z pohledu vnučky, detaily na šachové figurky, hra končí remízou a podáním ruky.	S: (D) Potrebujete čas, dokončiť štúdium... najdeš si partnera, ktorý bude milovať šachy a spolu sa do toho dáte...
04:13-04:30	C záběry na sídlištní domy, balkony a stmívající se nebe. PC a D na dědu, který sedí před televizí, jí večeri a pije mléko zatímco sleduje večerní zpravodajství.	S: Zvuk zpravodajské znělky z televize.
04:30-05:30	PC (D) sedí u počítače a čte si nahlas obrázkové vtipy, které mu přišly řetězovým emailem. PC Záběr na dědu a monitor. (D) si pouští prezentaci, která je podbarvená emotivní hudbou a obrázky. Téma prezentace se týká tématu politiky, uprchlíků, rozdělení národa a	S: (D) Popisuje vtip o kočce a Facebooku... Pes v konopiach, tak už miauka od drogy. Vidíš, tak vizera konope pestované na drogu. Fí ale aka tam je uroda. AS: (V) Řetězovými emaily často putují texty a fotky bez jakýchkoliv odkazů na ověřené zdroje. Potom také prezentace, které hodně útočí na emoce. S: zvuk z počítače, hudba Vltava, která je podkresem prezentace.
05:30-06:51	C záběr na panelák ve dne. Začíná nový den. PD babička sedí v obýváku v pyžamu a ťuká do mobilu, píše někomu přes Facebook Messenger. PD děda se rozčiluje nad babičkou a telefonem. D na dědův telefon pro seniory.	S: (D) Už dvakrát som jej pripomenul, že by volala Dilkoš... Všetkým som poslal... čítala si ten moj mail, čo robi mobil pri uchu? No vidíš, tak prečo to neprečítaš. Na čo ti to tiež posielam. Mezi dva mobily daš surove vajce na tanieriku, za 15 minut je uvarené... ten mobil ti drvi mozgove buňky.
06:51-07:36	D na dědův pracovní stůl, na kterém leží bota PD děda kutí ve své domácí dílně opravuje kalkulačku. D na jeho pracovní stůl a skříňku se šrouby. Postupně představí poklady svého pokoje. Dozvídáme se, že jeho koníčkem je hudba a sběratelství. Ukazuje polici se sbírkou hudebních nástrojů, ze šuplíku vytahuje sbírku odznaků za vojenské seskoky padákem. PD z krabice sladkostí vybírá čokoládovou tyčinku a podá jí vnučce.	S (D) Nemám také šrubovaky.. to je krížova šrubka, no tak uznaj. S (V) Čo tam všetko je? S (D) Tak aj gytara je vzadu, husle, dva saxafony, harmonika, dva klarinety. S (D) No tak tu mám svojo zoskoky vojenskej, také odznaky sme mali, jednička, tu je vysadkarský, dvojka... S (D) Daj si gaštany horke S (V) Ďakujem.
07:36-08:08	D a PD babičky a jejích rukou, jak se učí na Facebooku na malém notebooku. Vnučka jí pomáhá.	S (B) Hej, predstav si a teraz chcem zmazať jedno, lebo dve A som dala. (V) Týmto. (B) Si volala na to číslo nejake? (V) Nie, ja som to sama opravila. (B) A jak si to urobila? (V) Som to vypla a zapla. (B) smích
08:08-09:57	D na babiččiny porcelánové hrníčky. Jsme v babiččině kuchyni. (B) připravuje k obědu pirohy.	S: tikot hodin (B) Mala som padesiatku a dedko ľutoval dať peniaze za film....

	D na práci s těstem. Babička vypráví o dědečkovi. Do kuchyně přichází dědeček a konfrontují se. (D) odchází. Babička odpovídá na otázky a mimojině reaguje na jeho prohlášení, že je závislá na mobilu, které vyvrací. D záběry na pirohy, vroucí vodu v hrnci. D babička dává pirohy do vroucí vody, směje se a zpívá.	Konflikt mezi (D) a (B) babička uzavírá větou: „Sebakritika neexistuje, s tebou je taká cesta.“ (V): Jak dlouho vy ste spolu už? (B): 55 roků bude, je to možné. (V): A čo toto, že si na mobile zavisla? (B): Ale vidíš ma, zprávy si prečítam, mamka mi pošle, Katka mi napíše čo cez deň sa udialo.. a von príde a furt snori, ale že on je na počítači a na televízore, toto nevidí. (B) A keď príde ku mne dedo do izby, kde pozeram televízor, sadne si ku mne na gauč a začne mi rozprávať o politike. A ja hovorím, že pozeram film. „No a čo, nemôžeš vedieť aká je situácia vo svete.“ (B) zpívá: Že ho veľmi rada mám, že ho v srdci nosím.
09:57-10:29	PD (D) hraje na harmoniku D prostříhy na fotografie z dětství D prostříhy na interiér dědova pokoje – obrazy Marie a Josefa D na hifi věž s nálepkami jako „plej“ D dědovy nohy, jak si klepe do rytmu	S: píseň na harmoniku
10:29-11:10	D Děda loví v šuplíku a ukazuje sbírku CD a ukazuje seznam písniček. D Záběr na sešit, kde jsou seřazené všechny seznamy, kterými děda listuje. D police se zpěvníky a seznamy.	Hudba doznívá S (D): Babke pre potešenie som nahral... Vezmime valčíky... keď otvorím, tak každý valčík máš podľa abecedy, jak sa začína pieseň. Tu mam napisano v ktorom spevníku je, čiže podľa toho nájdem text, ktorej piesne v ktorom spevníku a tam si ju zaspievam.
11:10-12:00	D děda ťuká do klávesnice u počítače. Je večer. PD Děda otevírá texty karaoke na internetu a nachází text oblíbené písničky, která mu ve sbírce chybí.	AS (V): Přemýšlela jsem, co bych ještě dědu mohla naučit, a tak jsme využili internet k hledání textu písniček. S (D) Děda zpívá písničku David a Goliáš, jejíž text si vyhledal na internetu. S (V) Teraz sa naučíme si to okopírovať, dať do súboru a vytlačiť na tlačiarni a môžeš si to založiť do svojich pesniček. S (D) No vyborne, toto potrebujem. S Zvuk tiskárny
12:00-12:43	C záběry sídlištních domů Přechází do černé Titulky Účinkovali: Viliam Takáč, Anna Takáčová, autorka snímku: Aneta Štokrová, Pod vedením: PhDr. Mgr. Martina Lokšíka, Poděkování: Lenka Takáčová, Rozhlasová a televizní laboratoř, IKSŽ FSV UK, Věnováno památce Viliama Takáča, ©2021 FSV UK	Doznívá zvuk tiskárny S: zvuk nádražní zvonky Na košickej turni, ktorou děda hraje na ústní harmoniku